

Gyermekvonatok 1920–2020

Egy különleges jubileum a humanitárius segítségnyújtás jegyében

Children Trains 1920–2020

A Special Jubilee in the Spirit of Humanitarian Aid

1920. február 8-án, 100 évvel ezelőtt gördült ki a budapesti Keleti pályaudvarról az első vonat, amely 600 magyar gyereket vitt Hollandiába egy nemzetközi humanitárius akció keretében. Ezután még számos ún. gyermekvonat indult útjára, hogy az I. világháború és a forradalmak Magyarországon átélt megpróbáltatások után „testi és lelki táplálékot és felerősödvé egy új élet reményét nyújtson sok ezer magyar gyermeknek” – fogalmaz dr. Réthelyi Orsolya történész, az Eötvös Loránd Tudományegyetem néderlandisztika tanszékének vezetője, aki több éve kutatja a gyermekvonatok történetét.

De mik is voltak a gyermekvonatok, amelyek oly sok magyar ember emlékezetében élnek családi visszaemlékezésekből? Kevesen ismerik a történelmi kontextust, mert közel 100 évet kellett várni, hogy egy átfogó, szisztematikus kutatás valósuljon meg a témában. A gyermekvonatok alatt azt a nagyszabású nemzetközi összefogást értjük, amelynek keretében 1920–30 között több mint 60 000 magyar gyermek utazott külföldre néhány hónapra, hogy ott épüljenek fel a közelmúlt megpróbáltatásai után.

Az első világháborúban semleges Hollandia számára kézenfekvő volt a segítségnyújtás. Ez kezdetben segélyszállítmányokat (élelmiszer, gyógyszer) jelentett elsőként a Vöröskereszten keresztül, melyeknek célállomása Bécs, az Osztrák–Magyar Monarchia fővárosa volt. Azonban a budapesti holland főkonzul, Jan Clinge Fledderus jól ismerte a magyarországi viszonyokat és az ő kezdeményezésére jutott

el az akció ide. A gyermekvonatok ötlete is ekkor született meg, miszerint ne csak szállítmányok jöjjenek Magyarországra, hanem magyar gyermekek menjenek Hollandiába. A főkonzul mellett Henriette és Johanna Kuyper (Abraham Kuyper korábbi holland miniszterelnök lányai) is aktívan támogatták az akciót. A kezdeményezés nemcsak a holland társadalmat mozgatta meg, hanem egyházi vezetők, po-

litikusok és a királyi család is az ügy mellé álltak. Gyermekek utaztak Svájcba, Svédországba és Angliába, de az akció Hollandiában – és az 1923-tól csatlakozó Belgiumban – volt a legsikeresebb. Ebben a két országban több mint 50 000 magyar gyermek tölthetett el rövidebb-hosszabb időt helyi családoknál.

A holland szervezetek közvetlenül a háború után először rászoruló német és osztrák gyermekeket fogadtak, majd 1920-tól a magyar gyermekek számára is beindították az akciót. Az utaztatáshoz az első időszakban a MÁV sebesültszállító vonatait alakították át olyan szerelvényekké, amelyekkel elsősorban többgyermekes szegény családokból származó vagy – sok esetben – (fél)árva gyermekek utaztak.

A magyar oldalon az akció szervezője egy magánszervezet, az 1906-ban alapított Országos Gyermekvédő Liga volt, amely állami megbízásból szervezte az egész programot a toborzástól az utaztatásig és együttműködött a különböző felekezetekkel. A Wesselényi utca 6. szám alatti központi irodájukban regisztrálták a jelentkezőket, akik itt egy kétnyelvű (magyar–holland) személyazonossági igazolványt kaptak. Ezt orvosi

100 years ago, on 8 February 1920, the first Children's Train left Budapest Keleti Railway Station, carrying 600 Hungarian children to the Netherlands as part of an international humanitarian action. This was followed by more than a hundred so-called children's trains. The action provided physical and spiritual nourishment and hope for a new life to thousands of needy children impoverished by the ordeals of World War I and the revolutions, says Dr Orsolya Réthelyi, Head of the Department of Dutch Studies at Eötvös Loránd University, who has been researching the history of Children's Trains for several years.

But what were these children's trains that so many Hungarian people remember from family recollections? Few people know the historical background, since it has taken nearly a hundred years for a comprehensive, systematic research to be done on the subject. The Children's Trains were the large-scale co-operation, during which more than 60,000 Hungarian children travelled abroad for a few months between 1920 and 1930 to recover from the hardships of World War I.

The Netherlands remained neutral in World War I, and there was a strong feeling of solidarity with the countries suffering need. Initially, the assistance meant relief supplies (food, medicine) arranged by the Red Cross and destined for Vienna, the capital of

Archív fotók: Müllner János 1920
BTM Kiscelli Múzeum Fényképgyűjtemény

vizsgálat is követte. A gyermekeket felekezeti szempontok szerint (katolikus – protestáns) osztották csoportokba. Ez a befogadó oldalon volt fontos. Ezután tájékoztatták őket, hogy mikor indul majd a vonatuk a Keleti pályaudvarról.

Hollandiában két magánszervezet kezdte meg a munkát: az egyházsemleges Központi Bizottság a Rászoruló Magyar Gyermekekért és a hertogenboschi székhelyű Római Katolikus Bizottság. Mivel Magyarország és Belgium ellentétes oldalon harcolt a világháborúban, a magyar szervezők nem a belga hivatalos szervekkel, hanem a katolikus egyházzal vették fel a kapcsolatot és az akciót 1923-ban Desiré Joseph Mercier érsek támogatásával sikeresen kiterjesztették Belgiumra. Turnhout városában felállították a Magyar Gyermekegély nevű szervezet titkárságát.

Megindult a gyermekek toborzása a magyar oldalon, Hollandiában és Belgiumban pedig fontos szerepük volt nemcsak az egyházi vezetőknek, hanem annak a sok száz, sőt talán ezer lelkesnek és plébánosnak, akik a prédikációikban kértek segítséget a hívek körében. Az egyház mellett a helyi sajtó is bátorította a leendő nevelőszülőket, egymást érték a beszámolók a magyarországi helyzetről. Számos propagandaanyag látott napvilágot, gyakran praktikus nyelv- és országismereti információkkal.

Az intenzív kapcsolatok és az akció eredményeként különleges művészeti, irodalmi, zenei, tudományos alkotások is születtek. 1924-ben a Magyar–Holland Kultúrgazdasági Rt. „A hollandi szív” címmel egyfajta propagandafilmet készített, mely egy magyar kislány történetét mutatja be Hollandiában. Dalok születtek, pl. Alphons Laudy szerzeménye „Hongarijen” címmel, melyben a holland nép bátorítja a magyart a nehéz helyzetben. 1929-ben O. Gomart és Lode Loos „A magyar kislány” címmel háromfelvonásos daljátékot szereztek. 1934-ben jelent meg dr. A Cardyn, flamand pap, tanár és író könyve hollandul, „A kortárs magyar irodalom” címmel. A belgiumi Magyar Gyermekegély titkárság kiadványt is készített „Kis magyar történelem” címmel a befogadó családok számára, és ők adták ki a „Magyar nyelvkönyv” című szöveget is. Itthon is számos kiadvány jelent meg. Sas Ede mesekönyvet írt „Tányertalpu koma utazása Hollandiába” címmel, mely egy medve története, aki gyermekvonattal szintén eljut „Csokoládéországba”, vagyis Hollandiába. Az Országos Gyermekvédő Liga megrendelésére Krúdy Gyula megírja a „Liga Gida kalandjai Hollandiában és a világ egyéb tájain” című mesekönyvet. Ezek a művek játékos formában

the Austro-Hungarian Monarchy. However, the Dutch Consul General in Budapest, Jan Clinge Fledderus, alerted the Dutch to the poverty in Hungary. The idea of Children's Trains was put into action soon afterwards, whereby not only consignments would come to Hungary, but Hungarian children would go to the Netherlands. In addition to the Consul General, Henriette and Johanna Kuyper (daughters of former Dutch Prime Minister Abraham Kuyper) also actively supported the action. The initiative not only involved the Dutch society, politicians and the royal family also stood by the cause. Hungarian children also travelled to Switzerland, Sweden and England, but the action was most successful in the Netherlands – and in Belgium, which joined in 1923. In these two countries, more than 50,000 Hungarian children could spend shorter and longer periods of time with local families.

Directly after the war, many Dutch families welcomed hungry and needy German and Austrian children, but from 1920 on, the action was set up for Hungarian children as well. In the first period the trains of the Hungarian State Railways (MÁV) were used for transport, which had previously carried the wounded from the battlefield. These were transformed into trains that would carry the undernourished children, primarily from poverty stricken large families, or in many cases orphans or half-orphans.

On the Hungarian side, the action was coordinated by a private organization, the National League for Child Protection, founded in 1906. They were commissioned by the state to organize the whole program from recruitment to travel, during which they cooperated closely with various denominations. Applicants were registered at their central office at 6 Wesselényi Street, where they received a bilingual (Hungarian–Dutch) identity card. This was followed by a medical examination. The children were divided into denominational groups (Catholics and Protestants). This was important on the receiving side. Then the groups were told when to show up at the Keleti Railway Station for departure.

On the Dutch side two private organizations coordinated the work: the denominationally neutral Central Committee for Hungarian Children in Need and the Roman Catholic Committee in Hertogenbosch. Hungary and Belgium fought on opposite side in the World War, so Hungarian organizers did not contact the Belgian authorities, but built their network through the Catholic

Church and with the support of Archbishop Desiré Joseph Mercier the action was successfully extended to Belgium in 1923. The Secretariat of the Hungarian Children's Aid was set up in Turnhout.

Recruitment of children started on the Hungarian side. In the Netherlands and in Belgium, not only church leaders played an important role, but also the hundreds, if not thousands of priests who asked for help from the faithful. In addition to the church, the local press also encouraged prospective foster parents and shared reports on the situation in Hungary. Numerous propaganda materials were published, often with practical linguistic information and information about the country.

The humanitarian action and the intensive personal contacts also initiated an intensive artistic, literary, musical and scientific production. In 1924, the Hungarian–Dutch Cultural Economy Co. produced a kind of propaganda film titled “The Dutch Heart”, which presents the story of a Hungarian girl in the Netherlands. Music was composed, such as Alphons Laudy's “Hongarijen”, in which the Dutch people encourage the Hungarians in the difficult situation. In 1929, O. Gomart and Lode Loos wrote a three-act musical play called “The Hungarian Girl”. In 1934, Dr. A Cardyn, a Flemish priest, teacher and writer, published his book called ‘Contemporary Hungarian Literature’ in Dutch. The Hungarian Children's Aid Secretariat in Belgium also produced a book titled “Little Hungarian History” for the host families and published a glossary called “Hungarian Language Book”. In Hungary, also various pub-

készítették fel a gyerekeket a hollandiai utazásra és tájékoztattak az akcióról. 1921 és 1936 között holland vállalatok kezdeményezésére megjelent a Magyar–Holland Szemle, mely társadalmi és közgazdasági témákkal foglalkozott. 1936-ban báró dr. Willem Carel Adrien van Vredenbruch, a Központi Bizottság elnökének jelent meg könyve „Magyarország és a magyarok” címmel. És még meg sem említettük a számtalan fennmaradt úti beszámolót és magánlevelet.

Ez a néhány példa is jól mutatja, milyen óriási érdeklődés mutatkozott mindhárom országban egymás történelme, kultúrája iránt, de ez a gazdag tárgyi kultúra egészen az elmúlt évekig nem került feldolgozásra. Most azonban változott a helyzet. A fent említett műveket az ELTE néderlandisztika tanszéke gyűjtötte össze. Dr. Réthelyi Orsolya így vall erről:

Tárgyak és emlékezet címmel». Maarten J. Aalders, holland történész külső szakértőként vett részt a munkában. Nagy örömeinkre, igen gazdag tárgy- és képanyag került elő a kutatás során.

Évtizedekkel később, már nem az akció közvetlen hatására, szintén jelentek meg alkotások, 1987-ben Hilde van Oostrum dokumentumfilmet készített, 1998-ban R. Verkamman-Koster pedig könyvet írt »A Hollandiába tartó vonat« címmel egykori gyermekvonatos magyarok történeteiről. Számos önéletrajzi ihletésű mű született. 2018-ban jelent meg Iréne Horvath „Ország gólyák nélkül” című könyve, melyet 80 évesen kezdett írni, s amely Belgiumba kerülésének történetét meséli el hollandul. Az emlékezés tehát nem veszített jelentőségéből még hosszú évtizedek után sem.

A számok ismeretében, a 60 000 gyermek utaztatásához és ellátásához a szervezőkön kívül sok ezer civil mozgósítására volt szükség. A gyermekvonatok humanitárius ügye olyan közel hozta országainkat és népeinket egymáshoz, mely a politika és diplomácia hagyományos eszközeivel elképzelhetetlen lett volna. Az akciók eredményeképpen az évtized során a humanitárius segítségnyújtáson kívül Magyarország és Hollandia, valamint Belgium között korábban nem látott személyes, kulturális, gazdasági és politikai kapcsolatok alakultak ki, melyek igen ritkák egymástól földrajzilag ilyen távol élő, kis népek között” – mutat rá dr. Réthelyi Orsolya.

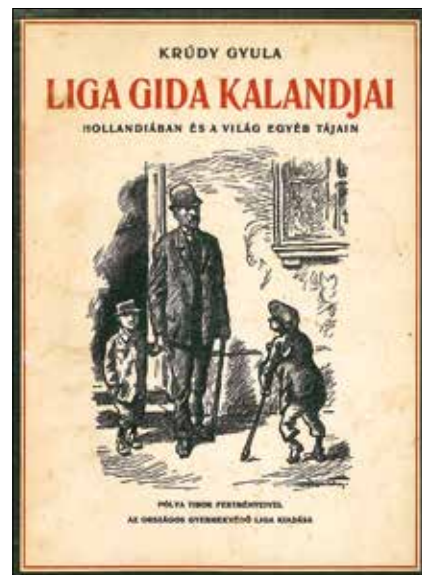
Az odaadó segítségnyújtás után az elismerés és köszönetnyilvánítás sem maradt el. 1920. április 30-án, a holland koronahercegnő, Julianna tiszteletére a volt miniszterelnök,

„Korábban a Budapesti Történeti Múzeumban dolgoztam kiállítási kurátorként. Évek óta kutatom a gyermekvonatokat és gyűjtjük az eseményhez és korszakhoz tartozó könyveket, képeket, kottákat, dokumentumokat. Minden tárgy egy-egy külön történetet rejt. 2018-ban rendeztük meg az első konferenciát az ELTE-n, amihez összehívtuk a téma nemzetközi szakértőit.

A néderlandisztika mesterszakos hallgatóinkat is bevonva egy kamarakiállítást szerveztünk és kétnyelvű katalógust adunk ki, »A gyermekvonatok.

lications were prepared. Ede Sas wrote a storybook titled “Barnabás Bears trip to the Netherlands”, the story of a bear who also takes a Children’s Train to visit “Chocolate Land”, that is, the Netherlands. The National League for Child Protection commissioned Gyula Krúdy to write a storybook called “The Adventures of Liga Gida in the Netherlands and around the world”. These works prepared children for the trip to the Netherlands in a playful way and informed readers about the action. Between 1921 and 1936, at the initiative of Dutch companies, the periodical Hungarian–Dutch Review was published, which addressed social and economic issues. In 1936, the Chairman of the Central Committee, Dr. Willem Carel Adrien baron van Vredenbruch published a book with the title “Hungary and the Hungarians”. And we haven’t even mentioned the countless travel reports and private letters.

These few examples also illustrate the enormous interest in each other’s history and culture in each of the three countries, but this rich material culture has not been collected and researched until the recent years. But now the situation has changed. The works described above were collected by the Department of Dutch Studies at ELTE. Dr. Orsolya Réthelyi: “I used to work as an exhibition curator at the Budapest History Museum. For years I have been researching children trains and collecting books, pictures, sheet music, documents related to the event and era. Each item has its own story. In 2018, we hosted the first conference bringing together international experts on the subject at the ELTE. We organised a small exhibition, with the participation of our Dutch Studies MA students, and published a bilingual catalogue

Huszár Károly nagy hálaünnepséget szervezett, amelybe több tízezer kisiskolást vontak be. Jan Clinge Fledderus főkonzul számos kitüntetésben részesült. 1920-ban a főváros a Városligeti fasort Vilma királynő fasorára nevezte át, mely nevet 1950-ig viselte. A budapesti Magyar–Holland Társaság ajándéka, Róth Miksa az uralkodót ábrázoló üvegablaka a hágai Noordeinde királyi palotában látható. A magyar szülők emléklapot adtak a befogadószülőknek, az akció igazi hétköznapi hőseinek.

A programot 1926-ban állították le (bár informálisan még 1930-ig mentek vonatok). Becslések szerint a gyermekek 10%-a maradt Hollandiában és Belgiumban. A II. világháború után holland kezdeményezésre még elindult ugyan három vonat magyar gyermekekkel, de a politikai klíma ekkorra megváltozott és az akció végleg lezárult.

Idén egyetemek, nagykövetségek, kulturális és egyházi szervezetek számos rendezvényre emlékeznek meg a 100. évfordulóról. Február 6-án és 7-én a hollandiai Kampenben tartanak konferenciát az ELTE néderlandisztika tanszéke, a Kampeni Egyetem NRI (Neo-Calvinism Research Institute) és a Hágai Magyar Nagykövetség szervezésében. Február 11-én pedig Budapesten, az Uránia Nemzeti Filmszínházban mutatják be a magyar, holland és belga szakértők tanulmányait és kutatási eredményeit összegző – a magyar L'Harmattan és a holland Verloren kiadók együttműködésében párhuzamosan két nyelven kiadott – új kötetet, melynek címe „A gyermekvonatok. Élő híd Magyarország, Hollandia és Belgium között az első világháború után.” (Szerk. Maarten J. Aalders, Pusztai Gábor és Réthelyi Orsolya). A Budapesti Történeti Múzeum októberben nyíló nagyszabású kiállítást szervez a Gyermekvonatokról.

Mosdóczy Krisztina,
Osztrák Nagykövetség

called “Children Trains. Objects and Memory”, The Dutch historian, Maarten J. Aalders participated in the project as an outside expert. To our great pleasure, we managed to collect and describe a rich assembly of objects and images during the research.

Decades later, artefacts were also made, in which participants reflected on the action. In 1987 Hilde van Oostrum produced a

documentary film, and in 1998 R. Verkamman-Koster wrote a book titled “The Train to the Netherlands” about the stories of former Hungarian “train children”. Several autobiographical memoirs were written. In 2018, Iréne Horvath published her book “A Country Without Storks”, which she started to write at the age of 80 and tells the story of her stay in Belgium. Thus, the act of remembering did not lose its significance even after long decades.

Given the numbers, the travel and provision of 60.000 children required the mobilization of thousands of civilians in addition to the organizers. The humanitarian issue of Children Trains brought our countries and people so close to each other, that would have been unimaginable with the traditional tools of politics and diplomacy. As a result of these actions, not only humanitarian aid was given, but an unprecedented intensity of personal, cultural, economic and political relationships emerged between Hungary and the Netherlands and Belgium, which are quite rare between such small, geographically remote nations”, as Orsolya Réthelyi points out.

The devoted help given to the Hungarians also brought about actions of gratitude and appreciation. On 30 April 1920, the former Prime Minister, Károly Huszár, organized a festive ceremony in honor of the Dutch Crown Princess Julianna, which involved tens of thousands of schoolchildren. Consul General Jan Clinge Fledderus received numerous honors. In 1920, the capital renamed the Városligeti Lane as Queen Wilhelmina's Lane, a name this street bore until 1950. The stained glass window by Miksa Róth in the Royal Palace Noordeinde in Hague portraying Queen Wilhelmina, was a present of the Hungarian-Dutch Society from Budapest. Hungarian parents

gave a memorial card to the foster parents, who were the real heroes of the action.

The programme was terminated in 1926 (though the Children's Trains continued to travel until 1930). It is estimated that 10% of children may have remained definitely in the Netherlands and Belgium. After World War II at Dutch initiative the action was started up again and three trains with Hungarian children could depart. However, the political climate had changed by then, and the action was soon shut down.

This year, universities, embassies, cultural and ecclesiastical organizations celebrate the 100th anniversary with numerous events. A conference will be held on the 6th and 7th of February in Kampen, Netherlands, organized by the Department of Dutch Studies of ELTE, the Neo-Calvinism Research Institute of Kampen University and the Hungarian Embassy in Hague. On the 11th of February, a new volume of articles titled ‘The Children Trains. A living bridge between Hungary, the Netherlands and Belgium after the First World War.’ (Edited by Maarten J. Aalders, Gábor Pusztai, and Orsolya Réthelyi) will be presented at the Uránia National Film Theater in Budapest, co-authored by Hungarian, Dutch and Belgian experts, and published jointly by two publishers, L'Harmattan (Hungary) and Verloren (The Netherlands). This richly illustrated volume contains the studies and research results of the recent years, and it is published in two languages. The Budapest History Museum (BTM) will welcome the public to a large-scale exhibition on the Children's Trains in October.

Krisztina Mosdóczy – Austrian Embassy

